

Series แนะนำหนังสือ คมส.

ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา

รูปที่ 1 ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา
 หมายเหตุจาก. ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

หนังสือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา” ไม่ได้ อธิบายให้เห็นถึงความหลากหลายและความงดงามของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศต่าง ๆ

แต่ผู้เขียนได้เลือกที่จะชวนให้ผู้อ่านหันมาสนใจการศึกษาชาติพันธุ์ในแง่มุมมองของประเด็นการเมือง รวมทั้งเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับการศึกษาชาติพันธุ์ในมิติที่หลากหลาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ลีปรีชา อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ซึ่งมีความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ชนเผ่าพื้นเมือง และการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ ได้รวบรวมองค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ที่สั่งสมมาจากการเรียนในระดับปริญญาเอก สาขามานุษยวิทยาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแห่งวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา รวมทั้งประสบการณ์การสอนวิชาทฤษฎีชาติพันธุ์ สัมพันธ์และการพัฒนา ประกอบกับประสบการณ์การทำวิจัยภาคสนาม และการเข้าร่วมกิจกรรมกับขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน นำมาเรียบเรียงและถ่ายทอดลงในหนังสือเล่มนี้ โดยเนื้อหาจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับประเด็นทางการเมือง สังคม และการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งภายในเล่มจะประกอบด้วยเนื้อหา 8 บท ได้แก่

บทที่ 1 นิยามและพัฒนาการของชาติพันธุ์สัมพันธ์

เป็นการปูพื้นฐานเบื้องต้นให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group)” ซึ่งเป็นคำที่คนกลุ่มใหญ่ใช้เรียกชนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจกว่า ทั้งในด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม กับอีกคำหนึ่งคือคำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (ethnicity)” เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของคนภายในกลุ่มชาติพันธุ์หรือการมีปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีกับประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กระบวนการสร้างชาติ นโยบายของรัฐที่ส่งผลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว เป็นต้น และอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของทั้งสองคำนี้ ซึ่งเป็นคำที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตก และได้ขยายไปยังภูมิภาคอื่นของโลก ซึ่งในศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยาจะมีทั้งการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์หรือชาติพันธุ์ศึกษา และการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ แต่จะแตกต่างกันตรงที่ ชาติพันธุ์ศึกษา เป็นการศึกษาอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะด้านต่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษาพูด การแต่งกาย ดนตรี เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ลักษณะทรงบ้าน ความเชื่อ พิธีกรรม เป็นต้น แต่การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ จะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีกับบริบทอื่น ซึ่งการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์มีความสำคัญมากในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคหลังสงครามเย็น คือ ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงกันของกลุ่มคนข้ามพรมแดนกันไปมา ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงเกิดความสัมพันธ์กันในบริบทอื่น

บทที่ 2 การเมืองของการเรียกชื่อ

คำที่ใช้เรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์มาจากคนกลุ่มใหญ่ที่มองว่าตัวเองอยู่ในสังคมที่เจริญกว่า มีอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เหนือกว่า ใช้เรียกชนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจและล้าหลังกว่า ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1) **ชื่อเรียกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์** มีทั้งชื่อที่กลุ่มชนใช้เรียกตัวเอง ซึ่งมักมีความหมายว่าคนหรืออิสระชน เช่น ปกาเกอะญอ ม้ง เมี่ยน อ่าข่า กูย มลาญ มอญ ลาว ไทยวน ฯลฯ และชื่อที่คนอื่นเรียก ซึ่งจะเป็นชื่อที่มีความหมายในทางไม่ดีหรือเชิงดูถูก เช่น กะเหรี่ยง แม้ว เย้า อีโก้ ผีตองเหลือง ส่วย ลาว เจ๊ก ฯลฯ

2) **คำที่ใช้เรียกกลุ่มชนโดยรวม** เป็นคำที่ใช้อธิบายถึงกลุ่มชนโดยทั่วไป ได้แก่ คำว่า เชื้อชาติ ชนเผ่า ชนชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ หรือชนพื้นเมือง

ซึ่งเนื้อหาภายในบทผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงที่มาของคำหลักที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ คือ

เชื้อชาติ เป็นการยึดเอาลักษณะของสีผิว รูปร่างหน้าตาและสายเลือดมาจำแนกกลุ่มคนในสังคม แต่การจำแนกคนด้วยวิธีนี้ ทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การเหยียดเชื้อชาติ ในสังคมอเมริกาที่คนผิวขาวมีความคิดอคติกับคนผิวดำ เป็นต้น

ชนเผ่า เป็นคำเรียกที่ตกทอดมาจากลัทธิล่าอาณานิคม ซึ่งคนยุโรปใช้เรียกกลุ่มชนดั้งเดิมที่ล้าหลังกว่า เช่น ชาวอินเดียนแดง เป็นต้น ถือเป็นการเมืองอย่างหนึ่งที่ว่าด้วยการแบ่งชนชั้นของคนยุโรปกับกลุ่มชนดั้งเดิม และคำเรียกนี้ก็ได้ออกมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในประเทศไทยที่ใช้คำว่า ชนเผ่า ในการเรียกกลุ่มชนที่อยู่บนภูเขาในภาคเหนือ ซึ่งแฝงนัยของความเป็นกลุ่มชนล้าหลัง ด้อยพัฒนาในด้านต่าง ๆ และเป็นกลุ่มที่อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อประเทศ เป็นต้น

ชนชาติหรือชาติ ใช้เรียกคนกลุ่มใหญ่หรือคนกลุ่มหลักที่มีบทบาททางการเมือง สังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน ในพื้นที่หรือดินแดนเดียวกัน

กลุ่มชาติพันธุ์ ในแต่ละประเทศ จะใช้คำนี้เรียกชนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจกว่าในทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เช่น คนจีนในประเทศจีน เรียกว่า ชนชาติ แต่คนจีนที่อยู่ในประเทศไทย เรียก กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ชนพื้นเมือง เป็นกลุ่มชนพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ในดินแดนของตนเองมายาวนาน มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง แต่ถูกกลุ่มคนที่อพยพมาใหม่ยึดครอง

และเข้ามาครอบงำทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การที่คนยุโรปเข้าไปตั้งรกรากและรุกร้าที่ดินของชนพื้นเมืองอินเดียนแดง เป็นต้น

ซึ่งจะเห็นว่า แม้แต่เรื่องของการเรียกชื่อกลุ่มคนก็ยังสัมพันธ์เรื่องของการเมือง เพราะมีการแบ่งแยกชนชั้นในสังคม หากกลุ่มชนใดที่มีอำนาจน้อยกว่า จะถูกเรียกด้วยชื่อที่มีความหมายในทางลบ หรือชื่อที่แฝงนัยทางการเมืองว่าเป็นกลุ่มที่ด้อยอำนาจกว่าคนกลุ่มใหญ่ หรือชนชาติหลักของประเทศ และต้องยอมรับว่าในสังคมไทยปัจจุบัน ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์มีผลต่อความรู้สึกของกลุ่มคนไทย เพราะเพียงแคได้ยินชื่อ กะเหรี่ยง แม้ว ม้ง ฯลฯ เราจะมีความรู้สึกทันทีว่า พวกเขาคือชนกลุ่มน้อย คือกลุ่มคนชายขอบที่ด้อยกว่าเรา ถึงแม้บางทีเรายังแยกไม่ออกด้วยซ้ำ ว่าพวกเขาคือกลุ่มชาติพันธุ์ใด แต่เพราะเราเติบโตในกลุ่มคนไทยหรือกลุ่มคนกระแสหลักที่เป็นผู้สร้างคำเรียกเหล่านี้ขึ้นมา จึงถูกปลูกฝังความคิดว่าเราคือคนที่อยู่เหนือกว่า มีอำนาจมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ และไม่ว่าจะได้ยินชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม ก็จะมีความรู้สึกว่าพวกเขาคือคนที่ด้อยกว่า และเราคือกลุ่มคนที่อยู่เหนือกว่าเสมอ

บทที่ 3 การเมืองของการจำแนกกลุ่มคนในสังคม

ในบทที่แล้วผู้เขียนได้กล่าวถึงประเด็นการเรียกชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไปแล้วว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีชื่ออะไรบ้าง ในบทนี้จึงเป็นเรื่องของการจำแนกกลุ่มคนภายใต้ดินแดนของตน โดยเกิดขึ้นหลังยุคอาณานิคม เป็นต้นมา ซึ่งผู้นำรัฐบาลของแต่ละประเทศต้องการทราบภายใต้อาณานิคมของตนมีใครบ้าง เป็นชนกลุ่มใด อาศัยอยู่ที่ไหน มีจำนวนมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาวางแผนและกำหนดนโยบายในการสร้างชาติ ดังนั้น ผู้นำรัฐบาลจึงต้องพึ่งพานักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ในการศึกษาข้อมูลทางชาติพันธุ์ของคนในประเทศ และจำแนกกลุ่มคนเหล่านั้นโดยใช้หลักทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาและนักชาติพันธุ์วิทยาในเอเชียต่างก็รับเอาวิธีคิดและหลักการในการจำแนกความแตกต่างของกลุ่มชนมาจากตะวันตก ซึ่งเนื้อหาในบทนี้กล่าวถึง 2 ทฤษฎี คือ

ทฤษฎีเชื้อชาติ เป็นการจำแนกคนตามเชื้อชาติและอยู่บนความคิดทางชีววิทยา คือแบ่งตามลักษณะทางกายภาพ รูปร่างลักษณะ แต่วิธีนี้ก็ยังมีช่องว่างตรงที่เกิดการแต่งงานข้ามเชื้อชาติกันไปมา ทำให้ลักษณะทางกายภาพของมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงไป

ทฤษฎีภาษา ซึ่งอยู่บนความคิดทางวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยการใช้แนวทางภาษาศาสตร์ในการจำแนกความแตกต่างของผู้คน ซึ่งวิธีนี้ก็ยังมีข้อบกพร่อง คือ เมื่อมนุษย์มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน จึงมีความเป็นไปได้ที่แต่ละภาษาจะมีส่วนที่เหมือนกัน เช่น ภาษาเวียดนามที่มีคำศัพท์ที่ยืมมาจากภาษาจีน ภาษาอื่น ๆ หลายภาษาที่รับเอาอิทธิพลจากภาษาสันสกฤตเข้ามา เป็นต้น แต่ถึงแม้ว่าการใช้แนวทางภาษาศาสตร์ในการจำแนกความแตกต่างของผู้คนจะมีปัญหาอยู่บ้าง

แต่ในความเป็นจริงแล้ว ภาษาก็ยังคงเป็นเกณฑ์หลักที่นำมาใช้จำแนกความแตกต่างทางชาติพันธุ์อยู่

จากทฤษฎีข้างต้น ทำให้เกิดสำนักคิด 2 สำนัก ที่มีแนวคิดที่แตกต่างกันและมีบทบาทสำคัญในการจำแนกผู้คนออกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่

- **สำนักคิดแรก คือ สำนักมาร์กซิสต์-เลนินซิสต์** ซึ่งเริ่มต้นมาจากงานของ Lewis Henry Morgan (ค.ศ. 1818-81) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ที่นำเสนอว่า สังคมมนุษย์ทุกสังคม สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ สังคมป่าเถื่อน (savagery) สังคมอารยชน (barbarism) และสังคมทันสมัย (civilization) ซึ่งแนวทางของ Morgan ส่งผลอย่างมากต่อความคิดของ Karl Marx, Friedrich Engels, V.I. Lenin และ Josef Stalin ซึ่งต่อมาประเทศที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ได้นำมาใช้ โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าด้วยชนชาติ (nation) ที่ Stalin นิยามว่าเป็น “วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ชุมชนที่คงตัวของผู้คน การก่อรูปบนพื้นฐานของภาษา อาณาบริเวณ วิถีเศรษฐกิจ และการสร้างขึ้นในทางจิตวิทยา แล้วสำแดงออกมาเป็นวัฒนธรรมร่วม” (Stalin 1953, p.307) ซึ่งนิยามดังกล่าวได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก แต่นักชาติพันธุ์วิทยาสายมาร์กซิสต์ ก็ใช้นิยามและเกณฑ์ของ Stalin ในการจำแนกความแตกต่างของกลุ่มชนที่ยังก้าวไม่ถึงขั้นของสังคมแบบทุนนิยม ซึ่งอิทธิพลของสำนักคิดนี้ส่งผลต่อนักวิชาการในประเทศสังคมนิยมอย่างจีนและเวียดนาม

- **สำนักคิดที่สอง เป็นมานุษยวิทยาสายอังกฤษ-อเมริกัน ที่ไม่ใช่สายมาร์กซิสต์** ซึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาสายนี้เลือกที่จะให้ความสนใจกับผู้ที่ยังอยู่ใน “สังคมป่าเถื่อน (savagery)” และ “สังคมอารยชน (barbarism)” ตามแนวคิดของ Morgan แต่ใช้คำเรียกพวกเขาว่า “ชนเผ่า” ซึ่งก็คือ กลุ่มคนที่ชีวิตเรียบง่าย มีทั้งที่ร่ำรวยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ที่แน่นอน พูดภาษาที่มีสำเนียงเดียวกัน มีรูปแบบการปกครองอย่างหลวม ๆ และสามารถรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมส่วนรวมได้ เมื่อเข้าสู่ช่วงปี 1950 นักมานุษยวิทยาสายอเมริกัน จึงเริ่มใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group)” แทนคำอื่น ๆ ที่เคยใช้มา และพัฒนามาเป็น “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” ซึ่งให้ความสำคัญกับทฤษฎีภาษามากกว่า โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ว่าแต่ละกลุ่มคนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมองว่าลักษณะของกลุ่มคนมีความเป็นพลวัต คือ เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นใหม่ได้ เมื่อเกิดการปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นหรือบริบทอื่น เช่น ผลงานของ Edmund Leach เรื่อง Political Systems of Highland Burma เมื่อปี 1954 ซึ่งได้ทำการศึกษากลุ่ม “คะฉิ่น” ที่อยู่บนพื้นที่สูงในพม่า และพบว่า ชาวคะฉิ่นมีภาษาพูดที่หลากหลาย ไม่ใช่ภาษาเดียว มีโครงสร้างทางสังคมหรือความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่

ผสมผสานกันระหว่าง “คะฉิ่น” กับ “ฉาน” และมีระบบการเมืองการปกครองแบบชนชั้นเป็นต้น ทั้งนี้ อิทธิพลของสำนักคิดนี้ส่งผลต่อการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยและพม่า

ในกรณีของประเทศไทย ที่ถึงแม้ในระยะแรก คือช่วงปี 2500 – 2510 นักวิชาการด้านชาติพันธุ์จะรับเอาอิทธิพลจากสำนักคิดแรกมาใช้มากกว่า แต่เมื่อเข้าสู่ปี 2530 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาของไทยกลับรับเอาวิธีคิดของสำนักคิดที่สองมาใช้เพื่อศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์มากขึ้น เนื่องจากลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชนมีความหลากหลายไม่คงที่ และมีความเป็นพลวัต ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้รัฐบาลและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับด้านชาติพันธุ์ ต้องศึกษาและหาวิธีในการจำแนกกลุ่มคนให้เหมาะสมต่อไป

บทที่ 4 กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์

ในบทนี้นำเสนอให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ของการศึกษาชาติพันธุ์ในมุมมองด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา คำว่า “กระบวนทัศน์” คือ มุมมองหรือกรอบในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในบทนี้กล่าวถึง กระบวนทัศน์ที่นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ชาติพันธุ์สัมพันธ์ 3 กระบวนทัศน์คือ

1) **กระบวนทัศน์พื้นฐานนิยม** มองว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งพื้นฐานที่มีอยู่แล้วในแต่ละสังคม เป็นสิ่งที่แต่ละคนในกลุ่มชาติพันธุ์เลือกไม่ได้ ซึ่งเท่ากับว่า หากเกิดมาในกลุ่มชาติพันธุ์ใด ก็จะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกันทั้งหมด เช่น ภาษาที่ใช้สื่อสารกัน จารีตประเพณี ความเชื่อ ศาสนาและพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วในกลุ่มชน เป็นต้น ซึ่งกระบวนทัศน์นี้มีจุดอ่อน คือ มองทุกอย่างเป็นรูปแบบที่ตายตัว ซึ่งความจริงแล้ว ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัว แต่มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงได้ไม่หยุดนิ่ง ดังเช่น งานศึกษาของ Edmund Leach (1954) ที่พบว่า ในประเทศพม่า คนคะฉิ่นที่เป็นกลุ่มชนบนพื้นที่สูง ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นคนฉานหรือไทใหญ่ที่เป็นชนพื้นราบ เป็นต้น ทำให้ปัจจุบันนักวิชาการไม่นิยมใช้กระบวนทัศน์นี้อีกแล้ว

2) **กระบวนทัศน์เครื่องมือนิยม** มองว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือหรือกลไกในการแสดงบทบาทและสถานภาพทางสังคม เพื่อให้บรรลุผลประโยชน์บางอย่าง ซึ่งในปัจจุบันปรากฏให้เห็นในหลายเหตุการณ์ เช่น การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชาวกะเหรี่ยงได้ชูอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ว่าเป็นกลุ่มชนที่อยู่อาศัยและดูแลรักษาป่า เพื่อให้ได้สิทธิในการจัดการทรัพยากรจากรัฐและคนภายนอก หรือในทางการเมืองและการเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง

พยายามชูอัตลักษณ์ร่วมทางชาติพันธุ์เพื่อเรียกคะแนนเสียงจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่นั้น ๆ เป็นต้น

3) **กระบวนการสร้างนิยาม** มองว่าความเป็นชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีความหลากหลาย สามารถหายไปและสร้างขึ้นใหม่ได้อยู่ตลอดเวลา เช่น “ชาวเขา” ที่หมายถึง 10 กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในภาคเหนือกับภาคตะวันตกของประเทศไทย คำนี้ไม่เคยมีในสังคมไทย จนกระทั่งเมื่อปี 2502 รัฐบาลมีการจัดตั้งคณะกรรมการชาวเขามาทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว จึงได้เกิดคำว่า ชาวเขา ขึ้นมา และเมื่อเข้าสู่ปี 2540 ได้มีการสร้างคำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” ขึ้นมาแทนคำว่า “ชาวเขา” เป็นต้น

ซึ่งการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในปัจจุบัน เน้นไปที่การใช้กระบวนการสร้างนิยาม เนื่องจากมีการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้สัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีทั้งที่เป็นการสร้างโดยคนในกลุ่มชาติพันธุ์และโดยคนภายนอกกลุ่ม ซึ่งการสร้างตัวตนโดยคนภายนอกกลุ่มสร้างให้จะอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มคนกระแสหลักหรือกลุ่มผู้ที่มีอำนาจมากกว่าเข้ามามีปฏิสัมพันธ์และควบคุมชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมักเป็นการสร้างให้กลุ่มชาติพันธุ์ดูด้อยกว่า แต่การสร้างตัวตนของคนในกลุ่มชาติพันธุ์เอง ซึ่งจะมีจุดประสงค์เพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับ มีอำนาจต่อรองเพื่อไม่ให้เสียผลประโยชน์ และมีสิทธิเท่าเทียมกับคนในสังคม ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ “ปกากะญอ” ที่รัฐบาลนิยามให้พวกเขาเป็นหนึ่งในกลุ่มชาวเขาที่ “ทำไร่เลื่อนลอย” เป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่าและระบบนิเวศ แต่ชาวปกากะญอตอบโต้ด้วยการสร้างชุดความคิดใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของพวกเขาว่า ระบบการผลิตของเขาก็คือ “ทำไร่หมุนเวียน” และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนหรือบริบทเปลี่ยน กระบวนการที่ใช้ในการอธิบายประเด็นใดประเด็นหนึ่งย่อมสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนแปลง

บทที่ 5 รัฐชาติกับชาติพันธุ์สัมพันธ์

คำว่า รัฐชาติ (nation-state) เป็นคำที่ใช้อธิบายถึงกลุ่มคนที่ผูกติดกับอาณาบริเวณที่มีเส้นแบ่งเขตแดนอย่างชัดเจน และมีรัฐบาลที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครองสำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักวิชาการแบ่งพัฒนาการของรัฐออกเป็นสองรูปแบบคือ รัฐก่อนสมัยใหม่และรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งในบทนี้จะนำเสนอการเมืองว่าด้วย รัฐชาติสมัยใหม่กับชาติพันธุ์สัมพันธ์ ชาตินิยมกับชาติพันธุ์สัมพันธ์ และรัฐกับการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์

- **รัฐชาติสมัยใหม่กับชาติพันธุ์สัมพันธ์** รัฐ-ชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) หรือเรียกสั้น ๆ ว่ารัฐชาติ เกิดขึ้นในยุโรป เมื่อกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก ๆ ในฝรั่งเศส อังกฤษ

รัสเซีย สเปน สวีเดนและเดนมาร์ก ได้ทำสงครามเพื่อรวมชาติของตนเอง หลังสิ้นสุดสงครามรัฐชาติสมัยใหม่จึงเริ่มก่อรูปขึ้น และขยายตัวไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก โดยองค์ประกอบของรัฐชาติสมัยใหม่มี 4 อย่าง คือ 1) ดินแดนที่มีเส้นแบ่งพรมแดนกับรัฐเพื่อนบ้านอย่างชัดเจน 2) ประชาชนที่เป็นพลเมืองภายใต้รัฐ หรือผู้คนที่ต้องถือสัญชาติตามกฎหมายของรัฐนั้น ๆ 3) รัฐบาลที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจหรือเมืองหลวง และ 4) อำนาจอธิปไตยของรัฐที่สามารถใช้กฎหมายหรือนโยบายต่าง ๆ บังคับได้ภายใต้ดินแดนของรัฐ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือไม่สามารถใช้อำนาจข้ามเส้นแบ่งเขตแดนไปยังรัฐอื่นได้ ซึ่งองค์ประกอบของรัฐชาติสมัยใหม่ดังกล่าว มีนัยสำคัญของชาติพันธุ์สัมพันธ์อยู่ เพราะภายใต้ดินแดนของแต่ละรัฐ ประกอบไปด้วยพลเมืองหลากหลายชาติพันธุ์ ไม่ได้มีเพียงชนชาติเดียวที่อาศัยอยู่เท่านั้น โดยจะมีกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มหลัก เช่น ประเทศไทยที่มีกลุ่มชนชาติไทเป็นกลุ่มหลัก และมีกลุ่มคนลาว เขมร กูย มอญ กะเหรี่ยง มลายู จีน เวียดนาม ฯลฯ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจกว่าในทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม ฉะนั้น ในรัฐชาติจึงไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รัฐบาลของแต่ละประเทศจึงพยายามสร้าง “ชาตินิยม” โดยอยู่บนพื้นฐานของชนชาติกลุ่มใหญ่เป็นหลัก

- **ชาตินิยมกับชาติพันธุ์สัมพันธ์** “ชาตินิยม” ถูกนิยามว่า เป็นการแสดงตัวตนว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของชาติและสนับสนุนประเด็นร่วมต่าง ๆ ของชาติ แต่ในทางตรงกันข้ามก็เป็นการถูกกีดกันหรือทำให้ตัวตนสูญหาย เพราะถูกกลืนกินจากชาติอื่น ซึ่งในมิติของชาตินิยมกับชาติพันธุ์สัมพันธ์ ชาตินิยมถือเป็นอุดมการณ์ทางชาติพันธุ์ที่ยึดถือว่า กลุ่มชาติพันธุ์ของตนควรเป็นกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ๆ และมีอำนาจเหนือรัฐ ดังนั้น ความเป็นรัฐชาติจึงถูกครอบงำโดยกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ๆ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อย่างเช่น ประวัติศาสตร์ ภาษา และศาสนา ของกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่มีอำนาจดังกล่าว จึงถูกนำมากำหนดให้เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติและกฎหมายของรัฐ

จากนิยามของ “ชาตินิยม” ที่ได้กล่าวไปข้างต้น ถึงแม้ชาตินิยมจะเป็นการแสดงตัวตนของการเป็นส่วนหนึ่งของชาติ แต่อีกทางหนึ่งก็เป็นการถูกกีดกันและทำให้ตัวตนสูญหายไป ทำให้เมื่อรัฐบาลมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เกิดการตอบสนองต่อนโยบายนั้น ซึ่งมีทั้งที่ยอมรับและถูกผสมกลมกลืนให้เป็นส่วนหนึ่งของชาติ ถึงแม้จะต้องสูญเสียตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไป แต่อีกด้านหนึ่งกลับพบว่ากลุ่มชนบางส่วนมีปฏิริยาตอบโต้ที่รุนแรง โดยการใช้อาวุธตอบโต้ต่อรัฐบาล และบางกลุ่มใช้การเจรจาอย่างสันติ แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในหลายประเทศแล้ว พบว่ารัฐชาติที่ใช้นโยบายรวมกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชาติ เช่น ประเทศไทย เวียดนามและจีน จะประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อการที่อัตลักษณ์

ของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกกลืนกิน จนทำให้ในปัจจุบันเริ่มเห็นการออกมาอนุรักษ์และเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานในหลาย ๆ ด้าน ขณะที่ประเทศพม่าและศรีลังกาที่ใช้นโยบายกีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ออกไปจากกระบวนการสร้างชาติ ต้องประสบปัญหาความขัดแย้งและการถูกต่อต้านจากกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในบางกลุ่มถึงขั้นจับอาวุธขึ้นมาต่อสู้กับรัฐบาล และนำมาสู่ความพยายามขอแยกดินแดนหรือการมีประเทศของตนเองในที่สุด

- **รัฐกับการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์** การเมืองของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ถูกกระทำผ่านวาทกรรมการพัฒนา ซึ่ง “วาทกรรม” หมายถึง รูปแบบความคิดหรือกรอบความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และวาทกรรมหรือกรอบความคิดนั้น ก็จะถูกสร้างโดยกลุ่มชนชาติหลักซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐหรือผู้ปกครองรัฐ โดยมักจะสร้างชุดวาทกรรมว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นพวก้าหลัง จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องนำเอาความเจริญหรือการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เข้าไปให้ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของประเทศไทยที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บนพื้นที่สูงทางภาคเหนือหรือกลุ่มชาวเขา ที่ถูกสร้างด้วยชุดสร้างด้วยชุดวาทกรรมหรือกรอบความคิดว่า ชาวเขาเป็นคนชายขอบที่รัฐบาลต้องนำการพัฒนาเข้าไปให้ เป็นต้น แต่ทั้งนี้เบื้องหลังของการพัฒนานั้นแฝงไปด้วยวิธีคิดในการหลอมรวมให้กลุ่มชาติพันธุ์เกิดสำนึกในความเป็นชาติเดียวกันกับกลุ่มคนกระแสหลักในประเทศด้วย ดังนั้น รัฐบาลต้องคำนึงถึงผลที่จะตามมา หรือการตอบสนองกลับในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีทั้งรูปแบบที่นุ่มนวลหรือรุนแรง และยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์อย่างในปัจจุบันด้วยแล้ว การตอบสนองของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐยังมีพลังมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและแสดงออกมาในหลากหลายรูปแบบ ดังตัวอย่างของการท่องเที่ยวที่ผู้เขียนได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 6 โลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวชาติพันธุ์

ในยุคที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้แผ่กว้างไปทั่วทุกชุมชน ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกลจากสังคมเมือง นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศได้เดินทางออกไปสัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กันมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าที่สร้างมูลค่าแก่ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งเจ้าของธุรกิจการท่องเที่ยวและประเทศชาติด้วย ซึ่งการท่องเที่ยวดังกล่าว ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้คนเจ้าของสถานที่ โดยอาจมีเจ้าหน้าที่รัฐในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคลากรของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นคนกลางในการเชื่อมโยงกระบวนการของการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ของคนจากหลายภาคส่วนนี้ ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนท่องเที่ยวชาติพันธุ์ในประเทศไทย คือ ชุมชนกะยันหรือกะเหรี่ยงคอยาวในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งชาวกะยันหรือกะเหรี่ยงคอยาวเป็นกลุ่มผู้อพยพมาจากประเทศพม่าเมื่อประมาณปี 2530 เนื่องจากปัญหาการสู้รบของชน

กลุ่มน้อยกับฝ่ายรัฐบาล จึงต้องลี้ภัยเข้ามาอยู่ในประเทศไทย แต่พวกเขา ก็ไม่ได้ถูกจัดให้เข้าไป อยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยตามแนวชายแดนแบบกะเหรี่ยงทั่วไป แต่เจ้าหน้าที่รัฐของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ จัดตั้งชุมชนใหม่ขึ้นสำหรับชาวกะเหรี่ยงหรือกะเหรี่ยงคอยาว แล้ววิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของ พวกเขาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม จนปัจจุบันกะเหรี่ยงคอยาวกลายเป็นสัญลักษณ์ หรือจุดขายของการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปแล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิง อำนาจ คือ คนกะเหรี่ยงเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม แต่พวกเขาต้องถูกจำกัด สถานที่ให้อยู่เฉพาะในหมู่บ้านที่ทางราชการจัดให้เท่านั้น ไม่มีสัญชาติไทย ไม่มีบัตรประชาชน ไม่สามารถเดินทางข้ามจังหวัดได้ ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของหัวหน้าที่เป็นคนไทย หากหญิง ชาวกะเหรี่ยงคนใดที่ไม่แต่งตัวด้วยชุดคอยาว ก็จะไม่ได้รับค่าตอบแทนรายเดือน รวมทั้งข้าวสารและ อาหารจากหัวหน้าที่เป็นคนไทย แต่ทั้งนี้ การที่พวกเขามีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะ ก็สามารถ ใช้ต่อรองกับรัฐบาลและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะเป็นกลุ่มที่ด้อยอำนาจ กว่าก็ตาม ซึ่งจากการที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่มีกะเหรี่ยงคอยาว เป็นจุดดึงดูด ปัจจุบันจึงมีการทยอยให้สัญชาติแก่พวกเขา เพื่อให้สามารถอยู่ในประเทศไทย ได้และลดความกดดันจากองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนด้วย

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้นำเสนอ กระบวนการกลายเป็นสินค้าของการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ คือ การเปลี่ยนสินค้าชนิดหนึ่งที่ไม่ได้ถูกระบุว่าเป็นสินค้า ให้กลายเป็นสินค้า โดยผ่านวิธี การต่าง ๆ เพื่อให้เกิดมูลค่าขึ้นมา เช่น ความคิด อัตลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งชาวกะเหรี่ยงหรือกะเหรี่ยง คอยาวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้กล่าวไปข้างต้น ก็สามารถใช้เป็นตัวอย่างของการท่องเที่ยวชาติ พันธุ์ที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าได้ เพราะเป็นจุดขายของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ ผู้ที่มีอำนาจในควบคุมและจัดการพวกเขา และที่มากกว่านั้นคือ พวกเขากลายเป็นสินค้าที่มี การแย่งชิงระหว่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดอื่น ๆ ที่ลักลอบนำกะเหรี่ยงคอยาวออกไปจาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น การนำไปแสดงในเทศกาลลอยกระทงที่จังหวัดเชียงใหม่ หรือลักลอบ นำออกไปโดยภาคธุรกิจเอกชนที่เป็นเจ้าของรีสอร์ท นอกชุมชนและนอกจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อ ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ซึ่งประเด็นของการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ สำหรับผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าเป็นประเด็น ที่มีเรื่องการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน เพราะเบื้องหลังการ ท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยจะควบคุมโดยรัฐบาลหรือกลุ่ม คนที่มีอำนาจและใช้ประโยชน์จากความเป็นชาติพันธุ์ในการหารายได้ โดยแลกกับสวัสดิการและ ความสะดวกสบายที่ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์จะได้รับ เช่น ที่อยู่อาศัย ข้าวสารอาหารแห้งสำหรับการ ดำรงชีพ หรือเงินค่าตอบแทนตามที่ทางราชการจัดให้ อาจจะเรียกได้ว่าต่างฝ่ายต่างได้ ประโยชน์ ถึงแม้ว่าฝ่ายรัฐบาลจะได้ประโยชน์มากกว่า แต่เมื่อเวลาผ่านไป เมื่อฝ่ายกลุ่มชาติ

พันธุ์เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น สร้างรายได้ให้กับภาคธุรกิจเป็นจำนวนมากศาล และเริ่มเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เริ่มมีอำนาจต่อรอง เพื่อเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานได้บ้าง

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ได้ขยายวงกว้างออกไป ไม่ได้เป็นเพียงแค่การที่คนนอกเข้าไปเที่ยวในชุมชนชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังเกิดการเดินทางท่องเที่ยวภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อยู่ต่างชุมชนหรือต่างประเทศด้วย เช่น ลูกหลานคนมลายูมุสลิมในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดใกล้เคียง หรือชาวม้ง ชาวเวียดนาม ชาวลาว และอื่น ๆ ในประเทศตะวันตกที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย ลาว เวียดนาม เพื่อเยือนถิ่นฐานที่ครั้งหนึ่งตัวเองหรือคนรุ่นพ่อแม่ของตัวเองเคยอาศัยอยู่ ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่พวกเขาต่างเผชิญร่วมกัน ส่งผลให้นำมาซึ่งความร่วมมือในการขับเคลื่อนด้านสิทธิความเป็นชนพื้นเมือง ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวถึงประเด็นนี้ในบทถัดไป

บทที่ 7 ขบวนการเคลื่อนไหวของชนพื้นเมือง

เนื่องจากการที่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยว รวมทั้งเข้าร่วมประชุมสัมมนาในชุมชนชาติพันธุ์อื่นทั้งภายในและนอกประเทศ ยกตัวอย่างในประเทศไทย โดยในช่วงทศวรรษ 2550 ซึ่งเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ ได้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนที่แต่เดิมถูกคนอื่นเรียกว่า “ชาวเขา” ได้นิยามตัวเองว่าเป็น “ชนเผ่าพื้นเมือง” และเกิดขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองและชาติพันธุ์ในประเทศไทย มีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนที่หลากหลายกว่า 40 กลุ่มทั่วประเทศ มีเป้าหมายหลักเพื่อเรียกร้องในสิทธิขั้นพื้นฐานในที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ สัญชาติไทย สิทธิทางวัฒนธรรมและสังคมอื่น ๆ เพราะหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องได้เข้มงวดกับการออกกฎหมาย และปฏิบัติการที่เป็นการกีดกันและละเมิดสิทธิของชนพื้นเมืองมากขึ้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มชนพื้นเมืองนี้ ทำให้เกิดประเด็นคำถามสำคัญทางการเมืองอย่างหนึ่ง คือ ขบวนการเคลื่อนไหวของชนพื้นเมืองดังกล่าวนี้ เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ และจะนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดนและแยกตัวเป็นอิสระจากรัฐบาลของประเทศหรือไม่? ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้เขียนได้ให้ความเห็นในทัศนะของผู้เขียนเองว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มชนพื้นเมืองในบางประเทศอาจทำให้เป็นเช่นนั้นได้ เช่น กรณีชานากาในอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ หรือกรณีติมอร์-เลสเตในอินโดนีเซีย แต่ในกรณีของประเทศไทยนั้น จากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้ร่วมสังเกตการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองมานานกว่าสิบปีผู้เขียนมองว่า เป็นไปไม่ได้ด้วยเหตุผลหลายประการ ได้แก่ ประการแรก กลุ่มชนพื้นเมืองในประเทศไทยมีสิทธิขั้นพื้นฐานเหมือนกับคนทั่วไป รวมทั้งได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากคนในสังคม ความคิดที่จะแยกดินแดนจึงไม่เคยมีอยู่ในกลุ่มแกนนำเลย ประการที่สอง กลุ่มพื้นเมือง

ในประเทศไทยมีจำนวน 40 กว่ากลุ่ม อาศัยอยู่กระจายทั่วประเทศ หากมีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการที่จะมีดินแดนหรือประเทศของตนเอง ย่อมต้องถูกกลุ่มอื่น ๆ คัดค้าน เพราะหากกลุ่มชนพื้นเมืองทั้งหมดต้องการมีดินแดนหรือประเทศของตนเอง เป็นไปไม่ได้ที่จะแบ่งประเทศไทยออกเป็นประเทศเล็กประเทศน้อยมากขนาดนั้นได้ ประการที่สาม แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์กระจายกันไปหลายจังหวัด อยู่ร่วมกับกลุ่มชนอื่น ๆ ละคนไทยในแต่ละพื้นที่ จึงเป็นไปไม่ได้ที่กลุ่มอื่นจะยินยอมให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งยึดเอาดินแดนไปเป็นของตนเอง และประการสุดท้าย ขบวนการเคลื่อนไหวของชนพื้นเมืองในประเทศไทยพยายามดิ้นรนให้รัฐยอมรับพวกเขาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศมากกว่าการที่ถูกกีดกันให้เป็นคนอื่น ประเด็นในการเคลื่อนไหวจึงเป็นการเรียกร้องให้ได้สัญชาติไทย การมีสิทธิในดินแดนและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการได้รับการส่งเสริมในการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชนตนเอง ซึ่งประเด็นต่าง ๆ ที่กลุ่มชนพื้นเมืองได้เรียกร้องนั้น เป็นสิ่งที่พวกเขายังคงขาดอยู่หรือได้ถูกจำกัดเนื่องมาจากนโยบายและกฎหมายของรัฐ นำมาซึ่งความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่ได้เป็นการเรียกร้องสิทธิที่เกินเลยหรือมากไปกว่าที่ประชาชนคนไทยทั่วไปได้รับแต่ประการใด

บทที่ 8 การเมืองของชาติพันธุ์สัมพันธ์

จากเนื้อหาทั้ง 7 บทที่ผ่านมา ผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการเมืองของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ กับการเมืองของแนวคิดในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณากันอย่างถี่ถ้วน กล่าวคือ

การเมืองของความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ หากมองในระดับใหญ่ คือ ระดับชาติ ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม และเกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มคนอยู่ตลอดเวลา การบริหารจัดการ นโยบายและการปฏิบัติของรัฐหรือกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่มีอำนาจมากกว่าในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย รัฐบาลจึงต้องพิจารณานโยบายที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ให้ถี่ถ้วน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมาภายหลัง

การเมืองของแนวคิดในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ เมื่อพิจารณาจากแนวคิดในการศึกษาชาติพันธุ์แล้วจะพบว่า กำเนิดของแนวคิดแต่ละแนวคิดจะอยู่บนพื้นฐานที่ว่า กลุ่มคนที่มีอำนาจมากกว่าเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างแนวคิดและนิยามความหมายต่อกลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าในสังคม ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และแนวคิดดังกล่าว สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังคงเป็นคนกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่าในสังคมที่มีบทบาทในการสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ดังนั้น ฝ่ายที่มีอำนาจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจึงต้องพิจารณา

ปรับเปลี่ยนแนวคิดหรือหลักเกณฑ์ในการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ให้รอบคอบเหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน

ซึ่งผู้เขียนได้เน้นย้ำว่า

“การทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีอาจมองเพียงลักษณะหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ทั้งระหว่างผู้คนภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน และระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐชาติ กับทั้งบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมดนี้จึงมีนัยของความเป็นชาติพันธุ์สัมพันธ์ (ethnicity) นั้นเอง”

หนังสือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา” เล่มนี้ ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่า ประเด็นที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ล้วนแล้วแต่มีเรื่องของการเมืองแฝงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่นำไปสู่สงครามกลางเมือง รวมถึงเรื่องอคติ การรังเกียจทางเชื้อชาติ หรือการเลือกใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ กระบวนการศึกษาชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์กับรัฐชาติ รวมไปถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ และขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์และชนพื้นเมือง ซึ่งเมื่อทำการศึกษาให้ลึกลงไป เบื้องหลังของทุกประเด็นล้วนแล้วแต่มีเรื่องของการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจแฝงอยู่ โดยการที่คนกลุ่มใหญ่ที่มองว่าตัวเองอยู่ในสังคมที่เจริญกว่ามีอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เหนือกว่ากระทำต่อชนกลุ่มน้อยที่ด้อยอำนาจและล้าหลังกว่า

สำหรับผู้ริวิวเอง เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้จบ และหันมาพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย เห็นว่าประเทศไทยซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมากและกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มคนไทยที่เป็นคนกลุ่มหลักของประเทศแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังถือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจด้อยกว่าในสังคม และถูกควบคุมดูแลโดยรัฐบาล นโยบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ก็ออกมาโดยรัฐบาลที่มีอำนาจในสังคม ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องพิจารณานโยบายที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์อย่างรอบคอบและถี่ถ้วน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และป้องกันไม่ให้เกิดการต่อต้านหรือปัญหาความขัดแย้งในอนาคต

หนังสือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา” จึงเป็นประโยชน์อย่างมากทั้งในวงการวิชาการและภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ เหมาะสำหรับนักวิชาการ นักศึกษาเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้คนที่มึบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์และชนพื้นเมือง ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจเกี่ยวกับประเด็นชาติพันธุ์สัมพันธ์

หากท่านใดสนใจหรือต้องการอ่านเนื้อหาของหนังสือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา” อย่างละเอียด สามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-library

หนังสือ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์ : การเมืองของความสัมพันธ์และแนวคิดการศึกษา” จำหน่ายที่ SAC Shop และ SAC Shop Online ในราคา 250 บาท หรือสั่งซื้อที่เว็บไซต์ <http://shop.sac.or.th/th/product/109/>

ผู้เขียน

ปริญฉัตร เวทยนุกูล นักบริการสารสนเทศ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)